

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

שם השיעור: פילגש בגבעה: מדוע נענשו ישראל בתבוסה ביומיים הראשונים?

שם המרצה: ראש הישיבה, הרב יעקב מדן

לעילוי נשמת אסתר רחל רוזה קופל ז"ל נ.ל.ב.ע. י"ב אייר תשפ"ב ת.נ.צ.ב.ה.

1. ר"י אברבנאל שופטים כ' 'הבחינה השנית'

והנה איש האישה הנרצחת היה ירא א—לוהים וסר מרע, כמו שאמר: 'ואל בית ה' אני הולך'.

2. רמב"ן בראשית פרק יט פסוק ח

ודע והבן כי ענין פילגש בגבעה אף על פי שהוא נדמה לענין הזה איננו כמוהו לרוע, כי הרשעים ההם לא היה דעתם לכלות הרגל ממקומם, אבל היו שטופי זמה ורצונם במשכב האיש האורח, וכאשר הוציאו אליהם פילגשו נתפייסו בה. והאיש הזקן שאמר להם הנה בתי הבתולה ופילגשהו אוציאה נא אותם ועשו להם הטוב בעיניכם, יודע היה שלא יחפצו בבתו ולא יעשו עמה רעה, ועל כן לא אבו לשמוע לו, וכאשר הוציא את פילגשו לבדה שתקו ממנו. והאיש בעל הבית גם האורח כולם היו חפצים להציל את האיש בפילגשו, כי פילגש היתה לא אשת איש, וכבר זנתה עליו:

ובפרץ ההוא עוד לא היו בו כל אנשי העיר כאשר בסדום שנאמר בו "מנער ועד זקן כל העם מקצה", אבל בגבעה נאמר והנה אנשי העיר "אנשי בני בליעל", מקצתם שהיו שרים ותקיפים בעיר, כמו שאמר האיש ויקומו עלי בעלי הגבעה, ועל כן לא מיחו האחרים בידם:

והנה פנות כל העם מכל שבטי ישראל רצו לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם, שנאמר ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם. ודבר ברור הוא שלא היו חייבין מיתה בדין תורה, שלא עשו מעשה זולתי ענוי הפילגש הזונה, ולא נתכוונו למיתה שלה, וגם לא מתה בידם, וישלחוה מאתם כעלות השחר, והלכה מאתם לבית אדוניה ואחר כך מתה, אולי נחלשה מרוב הביאות ונתקררה בפתח עד האור ומתה שם. אבל מפני שהיו חפצים ואומרים לעשות נבלה כאנשי סדום ראו השבטים לעשות סייג לתורה שלא יעשה ולא יאמר כן בישראל, כמו שאמרו ונבערה רעה מישראל. וזה הדין הוא ממה שאמרו רבותינו בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה:

ושבט בנימין לא הסכימו בדבר זה שלא היה בהם חיוב מיתה בענוי הפלגש. ואולי הקפידו עוד בני בנימין על אשר לא שלחו להם מתחילה, ועשו ההסכמה שלא מדעתם. ולפי דעתי שזה ענשם של ישראל להנגף בתחילה, מפני שלא היתה המלחמה נעשית מן הדין, והגדר עצמו על שבט בנימין היה מוטל לעשותו, ולא עליהם, שמצוה על השבט לדון את שבטו... וגם את פי ה' לא שאלו בזה. אבל אמרו מי יעלה לנו בתחלה למלחמה על בני בנימין, כי מעצמם הסכימו למלחמה על כל פנים. וכן לא שאלו בענין הנצוח 'אם תתנם ביד', כי בטחו בזרוע בשר שהיו רבים מאד, כי עתה כמוהם עשרה פעמים ויותר.

3. משנה תרומות ח', יא-יב

היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו אמר לו עובד כוכבים תן אחת מהן ואטמאה ואם לא הרי אני מטמא את כולה רבי אליעזר אומר יטמא את כולה ואל יתן לו אחת מהן ויטמא... וכן נשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו אחת מכם ונטמא ואם לאו הרי אנו מטמאים את כולכם יטמאו את כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל (ח', יא-יב):

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

4. גיטין ו', ב

ותזנה עליו פילגשו, רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה, ר' יונתן אמר: נימא (= שיערה במקום ערוותה) מצא לה, ואשכחיה (= ומצא) ר' אביתר לאלוהו (= הנביא), אמר ליה: מאי קא עביד (=מה עושה) הקב"ה? א"ל: עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר? (= ומה הקב"ה אומר?) אמר ליה: אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר, א"ל: ח"ו, ומי איכא ספיקא קמי שמיא? א"ל: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד. אמר רב יהודה: זבוב בקערה, ונימא באותו מקום (=מקום הערוה), זבוב - מאיסותא, ונימא - סבנתא... אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל.

5. גיטין פרק ט' משנה י

בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר כי מצא בה ערות דבר ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו.

6. רש"י שופטים כ', ח

אבל לא בחנו לשאול אם לנצח אם לינצח (=להיות מנוצחים) ובאחרונה שבחנו אמר עלו כי מחר אתננו בידך השכימו והשלימו דבריהם

7. רלב"ג (שם, יח- יט):

ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמה ואמר כי יהודה יעלה בתחלה ולא השלימו שאלתם כי כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמר להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השניה:

ואולם בפעם השלישית שאלו כהוגן ואמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל והיה זה ע"ד שאלת העצה אם יקדם רע מזה יחדלו כי הדבר הוא בבחירתם לא על הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי השאלות הראשונות ששאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר אתננו בידך:

8. מסילת ישרים, פרק ב', בביאור מידת הזהירות

ופשוט הוא, שאפילו יפקח האדם על עצמו, אין בכוחו לינצל אלולי הקב"ה עוזרו... אבל אם אינו מפקח הוא על עצמו, ודאי שהקב"ה לא יפקח עליו. כי אם הוא אינו חס, מי יחוס עליו?!

9. סנהדרין ק"ג, ב

תניא, רבי נתן אומר: מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה. אמר להן הקדוש ברוך הוא: בכבודי לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם מחיתם?!

10. שו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם סי' ל"א

שאחרי שהם נלחמו בבני דן ומחו את זכר פסל מיכה וצמו ובכו ועשו תשובה הובטח להם הניצחון כמו שנתקיים אחר כך.

11. שבועות ל"ה, ב

כל שמות האמורים בגבעת בנימין- ר"א אומר: חול, רבי יהושע אומר: קדש. אמר לו ר"א: וכי מבטיח ואינו עושה? אמר לו ר' יהושע: מה שהבטיח עשה, והם לא ביחנו אם לנצח אם לנצח, באחרונה שביחנו הסכימו על ידן, שנאמר: ופינחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל וגו'.

12. ר"י אברבנאל כ', כז

ואיך על עוון נקל וכמעט שאין בו צד אשמה יפלו במלחמה ארבעים אלף מישראל? חלילה לא—ל מרשע ושד—י מעוול שיפלו אם לא לסיבה גדולה ולחטא מופלג.

13. תנחומא וישב ב

תדע לך כח החרם שהרי השבטים שקנאו על פלגש בגבעה ולא קנאו על פסל מיכה הרגו בהן בני בנימין פעם ראשונה ושניה ושלישית כמה אלפים ולבסוף עשו תשובה ונפלו לפני הארון ונתרצה להן הקב"ה והחרימו שיבאו כל ישראל מקטן ועד גדול שנאמר כי השבועה הגדולה היתה לאשר לא עלה אל ה' המצפה לאמר מות יומת, וכי שבועה היתה שם, אלא ללמדך שהחרם היא השבועה, אנשי יבש גלעד לא עלו ונתחייבו מיתה).

14. רמב"ן ויקרא כ"ז, כט

ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה, וכתוב וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש מבני החיל ויצאו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב, ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה, ופינחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא:

ועוד מצאתי באגדה בילמדנו, תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם, אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה. ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים, אם יחרימו על עיר להלחם עליה, וכן אם יחרימו על דבר, העובר עליו חייב מיתה, והוא חיובן של אנשי יבש גלעד, ושל יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה א--לוהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן, ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן המקום הזה.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

15. משפט החרם של הרמב"ן בתוך: שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפח

ואם החרים אותו חרם, מלך ישראל, או סנהדרין במעמד רוב ישראל, הרי העובר עליו חייב מיתה. ורשאיין הם, המלך או הסנהדרין, להמית אותו, באיזו מיתה שירצו. וזהו דינו של יהושע, שדנו עכן בדיני נפשות, לפי שפשט ידו בחרמי שמים. וכן בחרמי שבועת ביטוי, מצינו שאול שאמר: מות תמות יהונתן. וכן פינחס בן אלעזר, בימי פילגש בגבעה, הרגו אנשי יבש גלעד. שנא': כי השבועה הגדולה היתה, לאשר לא עלה אל ה' במצפה: מות יומת. ותניא בילמדנו בשם ר"ע. וכי שבועה היתה שם? אלא ללמדך שהחרם הוא השבועה, והשבועה הוא החרם. אנשי יבש לא עלו, ונתחייבו מיתה. ואני אומר, בשמא אחר בקשה המחילה, שזהו פשט הכתוב בתורה: כל חרם אשר יחרם מן האדם, לא יפדה, מות יומת. כלומר: מה שהסכימו עליו הכל, והוחרם לדעתם, לא יפדה אלא חייב מיתה.

16. סנהדרין פ"ב, א

תפשה (=זמרי בן סלוא לכזבי בת צור) בבלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה- בת יתרו מי היתירה לך? נתעלמה ממנו הלכה, געו כולם בבכיה, והיינו דכתיב והמה בכים פתח אהל מועד. וכתיב, וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה? אמר רב: ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו: אחי אבי אבא, לא כך לימדתי ברדתך מהר סיני: הבועל את הנכרית קנאין פוגעין בו!

17. בראשית רבה ס'

ולא היה שם פנחס שיתיר לו את נדו, אלא פנחס אמר הוא צריך לי ואני אלך אצלו, ויפתח אמר אני ראש קציני ישראל ואני הולך לי אצל פנחס, בין דין לדין אבדה הנערה ההיא... ושניהם נענשו בדמיה של נערה... פנחס נטלה ממנו רוח הקדש, הה"ד פנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם, הוא נגיד עליהם אין כתיב כאן, אלא נגיד היה, לפניו ה' עמו.

18. ירושלמי יומא פרק א' הלכה ה'

רבי יוסי כד הוה בעי מקנטרה לרבי לעזר בי רבי יוסי הוה אמר ליה לפניו עמו לפניו עמו בימי זמרי מיחה בימי פילגש בגבעה לא מיחה

19. בראשית רבה מ"א

א"ר יצחק מצאתי דוד עבדי- היכן מצאתיו בסדום.

20. תענית ד' משנה ח

אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

21. תענית ל', ב – ל"א, א

אלא חמשה עשר באב מאי היא? - אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה (= מיד אחרי ההתנחלות בארץ. לפני כן נאסרו בשל חשש לערוב נחלות בשל ירושת הבנות העוברת לבעליהן).... אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל שנאמר ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה. מאי דרוש? אמר רב: ממנו, ולא מבנינו... רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר... עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל... רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה... רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה...